

Salyangoz Yoluna Devam Ediyor: Zapatistaların 20. Yılı*

Özgür Gökmen
og@ozgurgokmen.net

Zapatista Ulusal Kurtuluş Ordusu, 1994 Ocak'ında NAFTA'ya karşı başlatılan ayaklanmayla duyurdu sesini dünyaya. Oysa Zapatistalar 17 Kasım 2003 günü 20. yıldönümlerini kutladılar. Sadece Meksika hükümetlerine değil, dünyadaki müesses iktidar zihniyetine de karşı, farklı bir güzergahdan yürüyerek katedilmiş 20 koca yıl. Türkiye'de İstanbul ve Marmara üniversitelerindeki kutlamalar haricinde pek yankı bulmadı bu yıldönümü. Zaten 2001 Mart'ında Mexico City'ye yapılan yürüyüş esnasında gerçekleştirilen parlamento ziyareti, Zapatistalar'ın memleketimizde "bir kısım sol"un gözünden düşmesine sebep olmuştu. Oysa Zapatistalar hiçbir zaman Küba Devrimi benzeri bir hedefe yönelmediler. Etkileri küresel olmasına rağmen, ilk andan itibaren bölgesel ve ulusal niteliklerini sürekli vurguladılar; ellerinden Meksika bayrağı hiç düşmedi. Şimdi biraz geriye dönerek hatırlayalım.

İlk dile getirilenler, evrensel sosyo-kültürel ve iktisadi taleplerdi: İş, toprak, konut, ekmek, sağlık bakımı, eğitim, bağımsızlık, özgürlük, demokrasi, adalet ve barış. Zapatistalar, Meksika'da bu talepleri karşılayacak özgür ve demokratik bir hükümet kurulana dek mücadeleyi terketmeyeceklerini ilan ettiler. Dolayısıyla hükümetle görüşmeler ta 10 sene evvel başladı. İlk kazanım, Şubat 1996'da yerli hak ve kültürlerinin tanınmasına yönelik San Andrés Anlaşması oldu. Ancak Kurumsal Devrimci Parti (PRI) hükümeti imza koyduğu bu anlaşmayı uygulamaya yanaşmadı. Bilakis yerliler üzerindeki baskıyı artırdı ve diğer meselelere sıra gelmeden Zapatistalar hükümetle diyalogu kestiler.

**Birgün*, 17 Nisan 2004.

Aradan geçen onca vakte ve Zapatistalar'ın katalizörü olduğu iktidar değişimine rağmen bu konuda herhangi bir ilerleme sağlanamadı. Gerçi Mart 2001'deki yürüyüşün ardından anlaşmanın uygulamasını sağlamak için anayasal bir reform benimsendi. Ancak bu 1996'daki anlaşma metnini tahrif eden bir yasaydı. Dolayısıyla 2000 Aralık'ında 76 senelik PRI iktidarına son veren Ulusal Hareket Partisi de San Andrés Anlaşması'nın uygulanması konusunda aynı gönülsüzlüğü sürdürüyor. Yerlilerin temel yurttaşlık hakları hala inkar ediliyor. Yetmezmiş gibi, Başkan Fox gıda ve sağlık üzerindeki vergileri artırmaya yönelik teklifler sunmaktan da geri durmuyor. Meksika'da bugün Zapatistalar haricinde gündelik hayatın iyileştirilmesine katkıda bulunan başka hiçbir siyasetçi mevcut değil. Belki bir de 2000 Aralık'ında, PRI'den ayrılarak kurulan Demokratik Devrimci Parti listesinden seçilen Mexico City belediye başkanı anılmalı.

Zapatistalar'ın başta Amerikan kıtası ve Avrupa olmak üzere tüm dünyadaki sol muhalif hareketleri etkilediği, toplumsal eylemliliğe canlılık kazandırdığı inkar edilemez. Tüm yerel kaygılarına rağmen Chiapas'ta başlayan isyan neo-liberal küreselleşmeye karşıydı. NAFTA'nın kabul edildiği gün olan ilk ayaklanma tarihinin simgesel değeri, sonraki senelerde Zapatistalar'ın çağrısıyla düzenlenen neo-liberalizme karşı insanlık için küresel toplantılar, artık G8 buluşmalarından daha çok ses getiren Dünya Toplumsal Forumları hatırlanmalı. Bugün küresel kapitalizme muhalif mevcut eylemlilik ve örgütlenme, Zapatist hareketine çok şey borçlu. Ne var ki Chiapas'taki mücadele tüm bunların gölgesinde kaldı. Sadece dünyada değil, Meksika'da da gündemden düştü. Oysa Chiapas'ta devam eden mücadele öğretici olmaya devam ediyor.

Geçtiğimiz Ağustos ayında alınan kararlarla Chiapas'ta yeni bir örgütlenme yapısı inşa edildi: salyangozlar! Salyangoz, yerli kültüründe simgesel öneme sahip bir kavram. Kalbe ve bilgiye açılan yolu, kalbin ve aklın dünyayı sırtlanmasını temsil ediyor. Yerlilerin hayat anlamına kullandıkları ilk kelime. Kabuğunun kulağa en uzak sesleri dahi işitmeyi sağlayan bir araç olması ayrıca vurgulanmalı. Aynı zamanda Zapatistalar'ın eylemlilik biçimini en iyi tarif eden kavram da bu. Sarmal, dönen, genişleyen ve yayılan fakat asla fasit daireler şekline bürünüp kendi içine hapsolmayan bir eylemlilik tarzına işaret ediyor. Dahili ya da harici sınırları yok. Sürekli evriliyor.

Bundan önceki örgütlenme biçiminin terki, ciddi nedenlere dayanıyor. Chiapas, dünya çapında sivil toplum örgütlerinin gösteriş uğruna fink at-

tığı bir bölge haline gelmişti. Artık otonom bölgeler arasındaki eşitsiz gelişme, gereksiz yardımlar, yerlilere dayatılan projeler reddediliyor. Kabul edilen projelerin hayata geçirilmesi ve cemaat çalışmalarını bizzat cemaatler tarafından denetleniyor. Belirli kişi ya da otonom bölgelere yönelik ulusal ya da uluslararası sivil toplum örgütlerinden gelen maddi yardımlar kabul edilmiyor. Cemaatler arasındaki eşitsiz gelişmeyi bertaraf etmenin bir yolu olarak bir cemaatin aldığı maddi yardımdan diğer cemaatlere tahsis edilmek üzere % 10 kardeşlik vergisi alınıyor.

Beş farklı bölgesel salyangozda toplanan 27 Otonom İsyankar Zapatista Cemaat yönetiminin işlevi belli: adaleti tesis etmek, sağlık, eğitim, konut, toprak, iş, beslenme, ticaret, enformasyon ve kültür işlerini örgütlemek ve yerel ulaşımı sağlamak. Yani yaşadıkları bölgelerde fiili otonom hükümetler kurmak. Her salyangozda isyankar cemaatlerin otonom temsilcilerinin biraraya gelmesiyle İyi Hükümet Toplantı Evleri inşa edildi. Amaç, salyangoz kabuğunun en işitilmez sesleri işitmelerini sağlaması; kendi aralarında ve dünyayla dolaysız köprüler inşa etmek.

Zapatistalar, bu yeni örgütlenme biçimiyle, hükümetlerin gönülsüzlüğü nedeniyle sürüncemede kalan San Andrés Anlaşması'nı fiilen uyguluyorlar. Salyangoz dünyayı sırtladı, yoluna devam ediyor.